

ხებ. საქართველოს პარლამენტის უწყებანი . 25-26 13. 07. 2006.
საგადასახდელო ბალანსის მდგომარეობას, ვალუტის გაუფასურებასა და ეკონომიკის
კონკურენტუნარიანობას შორის ურთიერთკავშირის საკითხისათვის

ზვიად ბეშკენაძე — ეად, ანსუ-ს ასოცირებული პროფესორი
მირანდა კავაძე — ქუთაისის უნივერსიტეტის დოქტორანტი

რეზიუმე

სტატიაში საგადასახდელო ბალანსის მიმდინარე ოპერაციებისა და კაპიტალისა და ფინანსური ანგარიშის ძირითადი პუნქტების ცვლილებების დინამიკიდან გამომდინარე გამოვლენილია ფაქტორები, რომლებმაც ხელი შეუწევს ეროვნული ვალუტის გაუფასურებას საქართველოში. გაანალიზებულია დევალვაციის ზემოქმედება, როგორც პროდუქციის კონკურენტუნარიანობაზე, ასევე მთლიანობაში ქვეყნის ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობაზე.

საკვანძო სიტყვები: საგადასახდელო ბალანსი; მაკროეკონომიკური დესტაბილიზაცია; ვალუტის გაუფასურება; ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობა; პირდაპირი ინვესტიციები; პორტფელური ინვესტიციები.

Interrelation between the state of taxation balance, currency devaluation and economic competitiveness

Summary

In the article there are displayed factors on dynamics of changes of taxation balance current operations and capital and the basic items of the financial statement, which provoked devaluation of the national currency in Georgia. There is analysed influence of devaluation on production competitiveness as well as on competitiveness of economics of the country in general.

ექსპორტ-იმპორტის ბალანსის – სავაჭრო ბალანსის ხანგრძლივადიანი დეფიციტი, რომელიც საგადასახდელო ბალანსის მიმდინარე ოპერაციების ანგარიშის ერთ-ერთ მთავარ შემადგენელს წარმოადგენს, უარყოფითად მოქმედებს ეროვნული ვალუტის კურსზე. თუმცა, საქსტატის მონაცემებით რეგისტრირებული სასაქონლო ექსპორტი 2013 წელს 2012 წელთან შედარებით არა თუ შემცირებული, არამედ გაზრდილია 22,4%-ით, ხოლო 2014 წელს კი 2013 წელთან მიმართებაში შემცირებულია მხოლოდ 1,6% -ით. რაც შეეხება 2015 წლის 5 თვის მონაცემებს სიტუაცია მნიშვნელოვნადაა შეცვლილი, საქსტა-

ტის მონაცემებით 2015 წელს 2014 წლის ანალოგიურ პერიოდთან შედარებით ექსპორტი 24,7 პროცენტითაა შემცირებული.

იმპორტი კი 2013 წელს 2012 წელთან შედარებით ფაქტობრივად არ შეცვლილა (შემცირდა 0,28%-ით), ხოლო 2014 წელს კი 2013 წელთან მიმართებაში გაზრდილია მხოლოდ 7,1%-ით. რაც შეეხება 2015 წლის 5 თვის მონაცემებს, საქსტატის მონაცემებით 2015 წელს 2014 წლის ანალოგიურ პერიოდთან შედარებით იმპორტი 9%-თაა შემცირებული. მთლიანად საგარეო ვაჭრობის უარყოფითი სალდო 2013 წელს 2012 წელთან შედარებით შემცირდა 9,8%-ით. მართალია საგარეო ვაჭრობის უარყოფითი სალდო 2014 წელს 2013 წელთან მიმართებაში გაიზარდა (გაუმჯობესდა) 12%-ით, თუმცა 2012 წელთან მიმართებაში 2014 წელს გაზრდილია მხოლოდ 1,1%-ით. საქსტატის წინასწარი მონაცემებზე დაყრდნობით მთლიანად საგარეო ვაჭრობის უარყოფითი სალდო 2015 წლის 5 თვეში 2014 წლის ანალოგიურ პერიოდთან შედარებით შემცირებულია 9%-ით.

ტურიზმი, რომელიც ასევე წარმოადგენს მიმდინარე ოპერაციების ანგარიშის ერთ-ერთი პუნქტს, 2012-2013 წლებში არის გაზრდილი. კერძოდ, ის 2013 წელს 2012 წელთან მიმართებაში ტურიზმიდან შემოსულობები გაიზარდა 21,8%-ით, ხოლო 2014 წელს 2013 წელთან შედარებით კიდევ 3,9 %-ით. რაც შეეხება 2015 წლის I კვარტალის მონაცემებს, ამ მხრივ სტატისტიკა ჯერჯერობით არ არსებობს, თუმცა თუ გავითვალისწინებთ ტურიზმის ეროვნული სააგენტოს მონაცემებს მასზედ, რომ მოცემულ პერიოდში 2014 წლის ანალოგიურ პერიოდთან შედარებით ტურისტების რაოდენობა 2,3%-ით არის შემცირებული, სავარაუდოდ ტურიზმიდან შემოსულობებიც გარკვეულწილად შემცირებულია.

რაც შეეხება პუნქტს – მიმდინარე ტრანსფერებს, რომელიც აერთიანებს აგრეთვე მაღალი სავალუტო ეფექტის მქონე გზავნილებს და წარმოადგენს ასევე მიმდინარე ოპერაციების ანგარიშის ნაწილს. შრომითი რესურსების ექსპორტიდან მიღებული ფულადი გზავნილები საქართველოში წარმოადგენს სავალუტო შემოსულო-

ბების მნიშვნელოვან ნაწილს, უფრო მეტიც მისი დინამიკა მრავალი წლის განმავლობაში მნიშვნელოვნად აჭარბებდა ყოველწლიურად განხორციელებული უცხოური პირდაპირი ინვესტიციების დინამიკას, ამდენად ის ხანგრძლივად წარმოადგენდა (და წარმოადგენს) ვალუტის კურსის სტაბილურობის შენარჩუნების ერთ-ერთ ყველაზე მძლავრ და ეფექტურ საშუალებას. როგორც პრაქტიკა ადასტურებს სამუშაო ძალის ექსპორტის სავალუტო ეფექტი მნიშვნელოვნად აჭარბებს საქონლით ექსპორტის სავალუტო ეფექტს. საერთაშორისო სავალუტო ფონდის მონაცემებით, საქონლის ექსპორტიდან მოგების საშუალო ნორმა შეადგენს 20%, მომსახურებიდან – 50%, ხოლო სამუშაო ძალის ექსპორტიდან – საშუალოდ დაახლოებით 100%.

მოცემულ პერიოდში მიმდინარე ტრანსფერების ცვლილებაც მთლიანობაში უმნიშვნელოა. კერძოდ 2013 წელს 2012 წელთან შედარებით ის გაიზარდა 4,1%-ით, 2014 წელს კი 2013 წელთან შედარებით შემცირდა უმნიშვნელოდ – 2,3%-ით. რაც შეეხება 2015 წელს, აქ დაზუსტებული სტატისტიკა არსებობს მხოლოდ ფულად გზავნილებთან დაკავშირებით. ეროვნული ბანკის მონაცემებით 2015 წლის 4 თვეში 2014 წლის იმავე პერიოდთან შედარებით ფულადი გზავნილები შემცირებულია 23%-ით.

აღსანიშნავია, რომ საგადასახდლო ბალანსის მიმდინარე ანგარიშის ბალანსი, ეროვნული ბანკის მონაცემებზე დაყრდნობით 2013 წელს 2012 წელთან მიმართებაში მნიშვნელოვნად – 49,8%-ით (924,5 მლნ. დოლარით) – გაუმჯობესდა, რაც წარმოადგენდა უპრეცედენტო მოვლენას, თუმცა ის 2014 წელს 2013 წელთან მიმართებაში ისევ მნიშვნელოვნად გაუარესდა 73,2%-ით. მთლიანობაში 2014 წელს საგადასახდლო ბალანსის მიმდინარე ანგარიში 2012 წელთან მიმართებაში გაუარესდა 13%-ით. თუ გავითვალისწინებთ იმას, რომ 2015 წლის პირველ კვარტალში მიმდინარე ოპერაციების ანგარიშის მთელ რიგ პუნქტებში ადგილი აქვს გაუარესებას, უნდა ვივარაუდოთ, რომ მთლიანობაშიც ისიც შემცირებულია.

კურსზე მოქმედებს, როგორც საქონლისა და მომსახურების ექსპორტ-იმპორტის ნაკადები, მიმდინარე ტრანსფერები და ტურიზმი, აგრეთვე ოპერაციები, რომლებიც დაკავშირებულია ფინანსური რესურსების მოძრაობასთან, რომელიც აისახება საგადასახდლო ბალანსის კაპიტალითა და ფინანსური ინსტრუმენტებით ოპერაციითა (კაპიტალის მოძრაობის) ანგარიშში. ფინანსურ ნაკადებს შეუძლიათ მთლიანად ან ნაწილობრივ მოახდინონ საერთაშორისო ვაჭრობის

ვალუტის კურსზე ზემოქმედების ნეიტრალიზაცია. საქართველოს სინამდვილეში ხდებოდა სწორედ ასე. იმპორტი წლების განმავლობაში ვერ ბალანსდება ექსპორტით, სავაჭრო ბალანსის დეფიციტი წლების განმავლობაში იყო არსებითი და ის იფარებოდა ძირითადად – სესხებით, უცხოური ინვესტიციებითა და ფულადი გზავნილებით. ამდენად საგადასახდლო ბალანსის ბალანსურობა, და მაშასადამე ეროვნული ვალუტის კურსის სტაბილურობა ყოველთვის წარმოადგენდა მყიფეს.

კაპიტალისა და ფინანსური ოპერაციების ანგარიშის ერთ-ერთი პუნქტი, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები, რომელზედაც აგრეთვე დღესდღეობით ხდება აპელირება, ეროვნული ბანკის მონაცემებზე დაყრდნობით მოცემულ პერიოდში არის გაზრდილი. კერძოდ, 2013 წელს 2012 წელთან შედარებით მან მოიმატა 4,1%-ით, ხოლო 2014 წელს 2013 წელთან მიმართებაში კიდევ 34,8%-ით. რაც შეეხება 2015 წელს, საქსტატის მონაცემებით 2015 წლის პირველ კვარტალში 2014 წლის იმავე პერიოდთან შედარებით პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები საგრძნობლად 33,9%-ით არის შემცირებული.

საკმაოდ დიდი ცვლილებები იყო მოცემულ პერიოდში წმინდა პორტფელური ინვესტიციების სიდიდეში. თუ ის 2012 წელს შეადგენდა 848 მლნ. დოლარს, 2013 წელს მას ჰქონდა უარყოფითი მნიშვნელობა – 36 მლნ. დოლარი, 2014 წელს მდგომარეობა ამ მხრივ გაუმჯობესდა და მან შეადგინა 209 მლნ. დოლარი. რაც შეეხება 2015 წელს, ამ დროისთვის მონაცემები არ არის.

კაპიტალისა და ფინანსური ოპერაციების ანგარიშის კიდევ ერთი შემადგენელია – სხვა ინვესტიციები. ის აერთიანებს ეროვნული ბანკის, მთავრობისა და სხვა სექტორების მიერ სესხების აღებასა და დაფარვას, დეპოზიტებზე განთავსებებს და სხვ., 2013 წელს უარყოფითმა სალდომ შეადგინა 11,7 მლნ. დოლარი, ხოლო 2014 წელს სალდო იყო დადებითი – 217,5 მლნ. დოლარი. რამდენადაც აღებული და გასტუმრებული სესხები საანგარიშო პერიოდში მთლიანობაში აბალანსებდა ერთმანეთს, ამდენად მისი ნეგატიური ზემოქმედება ვალუტის კურსზე არსებითი არ არის. აგრეთვე არ მოიპოვება 2015 წლის მონაცემები მოცემულ პუნქტთან დაკავშირებით.

საგადასახდლო ბალანსის მიმდინარე ოპერაციებისა და კაპიტალისა და ფინანსური ანგარიშის ძირითადი პუნქტების ცვლილების დინამიკიდან შეიძლება გავაკეთოთ შემდეგი დასკვნები:

1. 2013 წელს 2012 წელთან შედარებით მიმდინარე ოპერაციების უარყოფითი სალდოს არ-

სებითი – 924,5 მლნ. აშშ დოლარით შემცირების ფონზე, სხვა თანაბარ პირობებში, ეროვნული ვალუტის კურსი უნდა გამყარებულიყო, თუმცა მოხდა პირიქით 2013 წლის ნოემბრის ბოლოდან ლარმა დაიწყო გაუფასურება და მისმა მასშტაბებმა წლის დასასრულამდე შეადგინა 3,5 %. მოცემულ წელს მთლიანობაში ლარი გაუფასურდა 4,8%-ით. ამის მიზეზად მიგვაჩნია ის, რომ, ჯერ ერთი, გაუარესდა კაპიტალის მოძრაობის ანგარიშის ბალანსი, კერძოდ წმინდა პორტფელური უცხოური ინვესტიციები, რომელიც 2012 წელს იყო 848,3 მლნ. დოლარი, 2013 წელს გახდა უარყოფითი – 36,5 მლნ. დოლარი. შემდეგ მეორე, 2013 წელს ეროვნულმა ბანკმა განახორციელა დოლარის უპრეცედენტო – 575 მლნ. დოლარის – შეისყიდვა (რითაც ძირითადად დაიფარა საგარეო ვალდებულებები), მაშინ როდესაც გაყიდა მხოლოდ 240 მლნ. დოლარი. ანუ დოლარის წმინდა ამოღებამ წლის განმავლობაში შეადგინა 335 მლნ. დოლარი. ის აგრეთვე გარკვეულ ზემოქმედებას მოახდენდა ვალუტის კურსზე გრძელვადიან პერსპექტივაშიც.

2. მიუხედავად იმისა, რომ მიმდინარე ოპერაციების ანგარიშის დეფიციტი 2014 წელს გაიზარდა 681 მლნ. დოლარით, ის მნიშვნელოვანწილად დაბალანსდა კაპიტალისა და ფინანსური ოპერაციების ანგარიშის ზრდით (უპირატესად პირდაპირი ინვესტიციების ზრდის ხარჯზე, რომელიც განსაკუთრებით მე-3 კვარტალში გაიზარდა და სავარაუდოთ ჩინური კომპანიების მხრიდან ოლიმპიური სოფლის მშენებლობასთანა დაკავშირებული და გარკვეულწილად პორტფელური ინვესტიციების მატების ხარჯზე, რომელიც თიბისი ბანკმა მოიზიდა მე-2 კვარტალში). ამასთან ეროვნულმა ბანკმა განახორციელა 100 მლნ. დოლარის წმინდა ინექციები (მან წლის დასაწყისში გაყიდა 220 მლნ. დოლარი, თებერვლიდან აგვისტოს ჩათვლით შეისყიდა 200 მლნ. დოლარი, ხოლო ნოემბერ-დეკემბერში გაყიდა 80 მლნ. დოლარი). ამ ფონზე ისევე, როგორც 2013 წელს, 2014 წლის ნოემბრის შუა რიცხვებამდე ლარის კურსმა შეინარჩუნა სტაბილურობა და ამ პერიოდიდან წლის ბოლომდე ის გაუფასურდა 6,1 %-ით, რაც გარკვეულწილად დაკავშირებული იყო სეზონურ თავისებურებასთანაც (როგორც წესი, წლის ბოლოს დოლარზე მოთხოვნის ზრდის გამო ეროვნული ვალუტა უფასურდება). მთლიანად წლის განმავლობაში გაუფასურების მასშტაბებმა შეადგინა 7,23 %;

3. 2013-2014 წლებში მთლიანობაში საგადასახდელო ბალანსში (საგარეო-სავაჭრო ბრუნვაში, ტურიზმის ნაკადებში, გზავნილების მოცულობაში, პირდაპირი და პორტფელური ინვესტი-

ციების თანაფარდობაში, სესხებისა და კრედიტების მოცულობაში და ა.შ.) მომხდარი ცვლილებები ეროვნული ვალუტის კურსზე მოცემულ პერიოდში (2013 წლის დასაწყისიდან 2014 წლის ბოლომდე) ლოგიკურად აისახა მისი 10,75 პროცენტის გაუფასურებით;

4. 2015 წლის I კვარტალში მიმდინარე ოპერაციებისა და კაპიტალის მოძრაობის ანგარიშის საკვანძო პუნქტების გაუარესება სავარაუდოდ ხელს შეუწყობდა ეროვნული ვალუტის გაუფასურებას, თუმცა, ასევე უნდა ავლნიშნოთ, რომ, როგორც თეორიიდან და პრაქტიკიდანაც ცნობილი, მისი ზემოქმედება შედარებით გრძელვადიანი ხასიათისაა და ასეთი მყისიერ ზემოქმედება ვალუტის კურსზე არ უნდა მოეხდინა. ამ პერიოდში ცენტრალური ბანკის მიერ განხორციელებული ინტერვენციები (2015 წლის თებერვალ-აპრილში მან საკუთარი სავალუტო რეზერვებიდან ბაზარზე გამოიტანა 200 მლნ. დოლარი და მისი შესყიდვა არ განუხორციელებია) საკმარისი არ აღმოჩნდა კურსის შესანარჩუნებლად. 2015 წლის 5 თვეში ის გაუფასურდა 22,8%-ით და 1999 წლის შემდგომ პირველად მიაღწია ისტორიულ მაქსიმუმს 1 დოლარი 2,3112 ლარი. 2013 წლის ნოემბრიდან 2015 წლის მაისის ბოლომდე ლარი გაუფასურდა 37,8%-ით.

მართალია 2014 წელს საგადასახდელო ბალანსში მიმდინარე ნეგატიური შედეგები – განსაკუთრებით მიმდინარე ოპერაციების ბალანსის 73 პროცენტის გაუფასურება – უარყოფითად აისახებოდა 2015 წელს ვალუტის კურსზე, თუმცა ასეთი მასშტაბური გაუფასურება, მაშინ როდესაც ის მნიშვნელოვანწილად დაბალანსდა ფინანსური ნაკადების ხარჯზე, არ უნდა გამოენდია. ამგვარად, მიზეზები სავარაუდოდ მიმოქცევის სფეროში უნდა ვეძებოთ.

აღსანიშნავია, რომ მთლიანობაში საგადასახდელო ბალანსის მდგომარეობა ითვლება ვალუტის კურსის ზოგად ორიენტირად. როგორც წესი, საგადასახდელო ბალანსის დეფიციტს მივყავართ ეროვნული ვალუტის კურსის გაუფასურებასთან და პირიქით. ეს მიდგომა გამოყენებადია გრძელვადიანი პროგნოზირებისთვის და არ შეიძლება გამოყენებულ იქნეს ეროვნული ვალუტის კურსის მოკლევადიან პერიოდის მერყეობების ასახსნელად. დამოუკიდებლად არც სავაჭრო ბალანსი, არც კაპიტალის მოძრაობის ბალანსი ვერ წარმოადგენს ვალუტის კურსის პროგნოზირების საიმედო საფუძველს. გაუფასურება ერთის მხრივ შეიძლება წარმოადგენდეს საგადასახდელო ბალანსის მდგომარეობის გაუარესების შედეგს, ხოლო მეორეს მხრივ, მან შემდგომში თვითონ უნდა შეუწყოს ხელი საგადასახდელო

ბალანსის მდგომარეობის გაუმჯობესებას უპირატესად სავაჭრო ბალანსის გაუმჯობესების ხარჯზე. თუ გაუფასურებამ თვითონ არ გამოიწვია ექსპორტ-იმპორტის ბალანსის თანაფარდობის გაუმჯობესება, მისი პროგრესირება გარდაუვალია.

ერთის მხრივ სავაჭრო ბალანსის დეფიციტი მიგვანიშნებს იმაზე რომ ეროვნული პროდუქციისა და მთლიანად ქვეყნის ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობა (ანუ კონკურენტუნარიანობა მიკრო და მაკრო დონეზე) ძალზე დაბალია.

მეორეს მხრივ, არსებობს მოსაზრება, რომ ეროვნული ვალუტის დევალვაცია განაპირობებს უცხოური და ადგილობრივი ფასების შეფარდებით ცვლილებას ამ უკანასკნელის სასარგებლოდ (იმპორტირებული პროდუქციის ფასი იზრდება, ხოლო ექსპორტირებული მცირდება). შედეგად ეროვნული პროდუქციის კონკურენტუნარიანობა ამაღლდება საშინაო და საგარეო ბაზრებზე. თუმცა აღსანიშნავია, რომ მცირე დევალვაციამ შეიძლება მოცემული ეფექტი შესაძლებელია მოგვცეს, ამასთან მხოლოდ მოკლევადიან პერიოდში, ანუ ვიდრე არ გაიზრდება ფასები სამამულო საქონელზე. მაგრამ გაუფასურების დიდი მასშტაბების პირობებში იქმნება მაღალი ინფლაციის განვითარების შესაძლებლობა (როგორც იმპორტირებული ინფლაციის – ფასების ზრდა იმპორტირებულ საქონელზე, აგრეთვე საერთო ინფლაციის – ფასების მატება ეროვნულ პროდუქციაზე) საშუალოვადიან პერსპექტივაში, რაც სრულიად გადაფარავს (ან გადაამეტებს) დევალვაციიდან მოსალოდნელ პირველად დადებით ეფექტს – ეროვნული პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის (მიკრო დონეზე კონკურენტუნარიანობის) გარკვეულ ეტაპზე ამაღლებას. სამამულო პროდუქციაზე ფასების ზრდა მოსალოდნელია იქედან გამომდინარე, რომ დევალვაციის შედეგად იზრდება ფასები არა მხოლოდ იმპორტირებულ სამომხმარებლო საქონელზე, არამედ იმ მაკოპლექტებელ ნაწილებზე, ნედ-

ლეულზე, ენერგომატარებლებზე, მანქანა-დანადგარებზე და სხვ. (მასზე დამოკიდებულების ხარისხი კი ძალზე მაღალია.), რომელსაც იყენებენ ეროვნული საქონელმწარმოებლები პროდუქციის შესაქმნელად.

უფრო მეტიც მაღალი დევალვაციის პირობებში იზრდება არა მარტო ინფლაციის, არამედ სხვა მაკროეკონომიკური დესტაბილიზაციური პროცესების განვითარების საშიშროება, კერძოდ – საშინაო მოთხოვნასა და მიწოდებას შორის დისბალანსების წარმოშობა და მათი სინქრონული ვარდნა; ეროვნული დანაზოგის, საშინაო და საგარეო კაპიტალდაბანდებებისა და შესაბამისად ეკონომიკური ზრდის ტემპების შემცირება, უმუშევრობის ზრდა; საგარეო ვალის მოცულობისა და მასზე მომსახურების ზრდა ეროვნულ ვალუტაში და საბიუჯეტო-ფინანსური კრიზისის განვითარების ალბათობა საშუალოვადიან და გრძელვადიან პერიოდებში. აგრეთვე: დოლარიზაციის მასშტაბების ზრდა; შემოსავლების გაუფასურება და სოციალური ფონის გაუარესება; უცხოურ ვალუტაში აღებული სესხების ღირებულების მატება და შედეგად გადახდისუნარობის ზრდა, წარმოების მასობრივი გაკოტრებისა და სოციალური დეფოლტის წარმოქმნის საშიშროება (აღნიშნულიდან გამომდინარე პრობლემები შეექმნება აგრეთვე საბანკო-საკრედიტო სისტემასაც) და სხვა. ყველაფერი ეს ნიშნავს მთლიანად ქვეყნის ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის (ანუ მის მაკროდონეზე) შემცირებას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. A. Kireev, International Economics, M.: „International relations“, 2001, 488 p.
2. <http://geostat.ge/>
3. <https://www.nbg.gov.ge/>